

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בית דין צדק "בינת המשפט" בני ברק

טל: 052-7611435 פקס: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com

בס"ד, גליון ש, פרשת נח, תשע"ט

מאת: יצחק בריך דסקל

לאותיות, היינו לשטר, ואמר רב פפא דחשיבות המטבע היא מחמת הצורה שפוסל המלך, והצורה יכולה להתחלף, לכן אין לה חשיבות עצמית, ואינה דומה לגוף ממון אלא לדבר שקבע המלך את חשיבותו, אבל יכול להתבטל, לכן אינו נקנה בחליפין, וכן פסק המחבר (שם) שמטבע אינו נקנה בחליפין.

העולה מזה: כל המטלטלין נקנין בחליפין, אבל מטבע אינו נקנה בחליפין, כיון שחשיבותו היא מחמת הצורה שבו, והמלך יכול לפסול את הצורה, לכן הוא כשטרות שאין גופן ממון שאינן נקנין בחליפין.

אם שטר שהתחייב לכל המוציאו נקנה בחליפין – ביאור שיטת הרמ"א

והנה על פי המבואר בכבא בתרא (שם) ששטרות אין נקנים בחליפין, פסק המחבר בחושן משפט (סו, א) שאין שטרות נקנין בחליפין. ויש לציין מה דין שטר שהתחייב לכל המוציאו, דהנה כתב הרמ"א בחושן משפט (סו, א) "הגה: י"א דשטר שכתוב בו: אני משעבד לך ולכל מי שמוציאו, נקנה בחליפין או במסירה בלא כתיבה (ת"ה סי' של"א)" עכ"ל, והטעם מבואר בתרומת הדשן, שדוקא שטר הכתוב על שם אחד, ורוצה להקנותו לאחר שיגבה בו, כיון שהשעבוד על הראשון אין נקנה אלא בכתיבה ומסירה, אבל שטר שלכתחלה משעבד המלוה לכל המוציאו הוי כמטלטלין הנקנין בחליפין, ואינו דומה למטבע שהמלך יכול לפסול את הצורה, אלא הוא גופו יש לו שוויות ממון.

וביתר ביאור מבאר בערוך השולחן, את ההבדל בין שטר על שם המלוה בלבד, לבין שטר שנכתב לכל מי שמוציאו. וזה לשונו שם (סו, ב) "עיקר העניין כן הוא, דוודאי כל שטר הוה ככל המטלטלין שנקנין בחליפין, אלא דשטר זה, שנכתב על שם אחר, ועיקר השטר הוא השיעבוד על נכסי הלוה, ואין להמלוה רק שיעבוד, אבל אינם שלו שיוכל למכורם, [פירוש: אין יכול למכור את הנכסים המשועבדים לן], ואיך משעבדם על ידי קניין חליפין דבר שאינו שלו, דהרי אין יכול להקנותן ולא להקדישן [נימוקי יוסף בשם הר"ן], ונמצא דעל ידי קניין חליפין אין יכול להקנות לו רק הנייר ולא השיעבוד. אבל כשנכתב בשטר גם לכל מי שמוציאו, שפיר פסק דנקנה בחליפין, דהא הלוה עצמו הוה כמו ששיעבד עצמו לזה, והלוה ביכולתו לשעבד, דהא נכסיו שלו, וכן שטר מכירה ומתנה נקנין

האם כסף ושקים בימינו נקנה בקנין חליפין

ובו יבואר: א. דין מטבע ושטרות אם נקנה בחליפין. ב. דין שטר שמשעבד לכל המוציאו, וכן שקים. ג. דין שטרי חוב של מדינה או קיסר. ד. כסף בזמנינו, האם יש לו דין מטבע, או דין שטר. ה. האם מטבע שלנו נקנה בחליפין.

הנידון

"ליד בית הכנסת ברשות הרבים, הניח אחד דברי מאפה למכירה, ולידם קופה להניח את הכסף. הקופה לא היתה סגורה. עברתי שם ולא קניתי דברי מאפה, אבל הייתי צריך כסף קטן לדבר אחר ורציתי לפרוט את הכסף בקופה. הנחתי בקופה עשרה שקלים, ותוך כדי שאני סופר את הכסף לפריטה, הגיע בעל הבית ונזף בי שאני נוגע בכסף שלא שלי. נפשי בשאלתי, האם באמת בעל הבית זוכה בכסף כשהוא בקופה ללא מעשה הגבהה. שאף על פי שהקופה היא כליו של בעל הבית, מכל מקום כלי זה מונח ברשות הרבים במקום שאינו משתמר. או דלמא, קונה בעל הבית את הכסף על ידי חליפין, במשיכת דברי המאפה. או דלמא, אין כסף נקנה בחליפין. או שמא אין זה כסף, אלא שטר חוב על המדינה."

תשובה

הדעת נוטה שכסף בזמנינו נקנה בחליפין כדין מטלטלין, ולכן אסור לגעת בכסף שבקופה - לחומרא.

ביאור התשובה

מטבע ושטר אין נעשה חליפין

בתחלה יש לבאר, האם המוכר קונה את המעות בקנין חליפין, שהלוקח משך את דברי המאפה, ובתמורה הקנה הלוקח למוכר את המטבעות, כדין קנין חליפין המבואר בחושן משפט (רג, א).

והנה מבואר בכבא מציעא (מה, ב) דאין מטבע נקנה בחליפין, והטעם אמר רב פפא "מאי טעמא דמאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין - משום דדעתיה אצורתא, וצורתא עבידא דבטלא" ע"כ, וכתב הרמב"ן וז"ל "ויש לפרש, צורתא עבידא דבטלא, והוה ליה כדבר שאין גופו ממון, דומה לאותיות" עכ"ל. רצונו לומר, דכבבא בתרא (עז, ב) מבואר, דשטר אינו נקנה בחליפין כיון שאין גופו ממון, ודומה

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

יש לזה שנכתב בו שיגבה בו כל המוציאו לענין שיהא נקנה בחליפין, פשיטא דלא עדיף משטר שכתב לו קני לך איהו וכל שעבודיה דלא הוי חליפין כמסירה, וכן עיקר ודלא כהר"ב עכ"ל הש"ך.

הנה מבואר דחולק עליהם, ופסק שגם שטר שמשעבד לכל מוציאו אינם נקנים אלא בכתיבה ומסירה, ובודאי לא בחליפין. והתומים (שם, ס"ק ט) ובנתיבות המשפט (שם, ס"ק ט) האריכו ליישב שיטת הרמ"א, ובערוך השולחן (שם, סעיף ב) פוסק כדברי הרמ"א.

ולמעשה איני ראוי להכריע בדבר. אבל כיון שהרמ"א הביא שיטת תרומת הדשן, וכן הביאה הלבוש, וכן פסק התומים והנתיבות עמודי ההוראה, קשה לדחות שיטה זו בגלל השגת הש"ך, ובודאי יש לחוש לה מאוד.

ונוגע מאוד דין זה למעשה, בענין המחאות [שקים], שהוא ממש שטר שמתחייב לכל המוציאו, דלפי שיטת הרמ"א וסיעתו נקנה בחליפין, ולפי הש"ך אין נקנה בחליפין. אבל מכל מקום יש לציין, שמודה הש"ך בשטר זה שאין צריך כתיבה, ודי במסירה, כמבואר בש"ך.

העולה מזה: שטרות אין נקנים בחליפין, שאין גופן ממון. ושטר שהתחייב לכל המוציאו, וכן שקים בזמן הזה, נחלקו הפוסקים אם דינו כדין שטר שאין נקנה בחליפין, או כדין מטלטלין הנקנין בחליפין. ויש לחוש מאוד לסוברים שנקנה בחליפין.

גדר שטר וגדר מטבע, וצדדי הספק בכספים בימינו, האם נקנין בחליפין

הנה נתבאר דמטבע אינו נקנה בחליפין לכל השיטות, מפני שחשיבותו היא הצורה, וכיון שיכולה להתבטל אין גופו ממון, אבל שטרות שכתוב בהן שכל המוציאו ישולם לו הכסף, כיון שאין חשיבותו תלויה בצורה, נחלקו, האם דינו כמטלטלין שנקנה בחליפין, או שכיון שאין גופו ממש ממון, אלא הכסף שמקבל עבורו, ושוויותו היא הנייר בעלמא, האם גופו ממון. ותמצית מחלוקתם, האם גדר שויות ממון לקנין חליפין, היא רק דבר שעצמותו שוה ממון, וזה שיטת הש"ך. או שכל דבר שעל ידו יקבל בתמורה כסף, נחשב עצמותו ממון, מלבד מטבע שתלוי בצורה שיכולה להתבטל.

ולפי זה יש לעיין בדין מטבעות בימינו. דהנה בזמן חז"ל, למטבע היה שווי עצמי כמעט כפי שווי של הכסף או הזהב של המטבע, אלא שהיה יוצא בהוצאה על ידי הצורה שנחלקה עליו. אבל מטבע בימינו אין לו שווי עצמי כלל, והוא רק שטר חוב על נכסי המדינה, כל מדינה ומדינה במטבע שלה, ויש לעיין, האם מטבעות הללו – ואין הבדל בין נייר למתכת – האם דינם כשטר חוב שכתוב עליו שכל המוציאו

בחליפין, דהא היא של המוכר לגמרי, וזהו גם כן דעת הרמב"ן שבטור סעי' ד', דכן משמע מלשונו, אבל לא שהשטר אינו נקנה בחליפין, וכן כוונת רב יהודאי גאון שכתב דאין אותיות נקנות בחליפין שהובא בתוס' [שם ע"ז. ד"ה אמר], דסתם אותיות הוא שטר חוב שנכתב על שם אחר כמ"ש הרשב"ם שם עכ"ל.

הנה מבואר שמה שכתב הרמב"ן בדין מטבע שדומה לאותיות שאין גופן ממון, אין הכונה שהשטר, אין בעצמותו שווי ממון, אלא רק שעל ידו גובין ממון, אלא הכונה, שאין יכול להקנות שיעבוד על ידי מכירת השטר שנכתב על שמו, אבל שטר שעל שם כל מוציאו, נקנה בחליפין וגופו ממון. ואם תאמר מדוע מטבע אינו נקנה בחליפין, מאי שנא מטבע משטר שיוצא על שם המוציאו, יש לומר, דמטבע, חשיבותו היא הצורה, וכיון שהצורה יכולה להתבטל, אין נחשב המטבע לשויות עצמית, אבל השטר אינו תלוי בצורה, ויש לו חשיבות עצמית, שעל ידו כל המחזיקו מוציאו ממון על ידו, לכן הוא גופו ממון, והוי כמטלטלין הניקנין בחליפין.

העולה מזה: שיטת תרומת הדשן והרמ"א, ששטר שנכתב על שם כל מוציאו נקנה בחליפין. דדוקא שטר על שם המלוה אין נקנה בחליפין, כי אין יכול להקנות שיעבוד על שמו, לאחר, על ידי הקנאת נייר השטר בחליפין. אבל שטר שנשתעבד לכל מוציאו, בודאי יכול להקנות הנייר על ידי חליפין, דלא גרע מכל מטלטלין, והמחזיק בו יגבה בו.

אם שטר שהתחייב לכל המוציאו נקנה בחליפין – ביאור שיטת הש"ך

אבל הש"ך (סימן סו, ס"ק י) סובר, שהטעם ששטר אין נקנה בחליפין אינו מהטעם המבואר לעיל, אלא שכיון שאין לו שויות ממון בעצמו, וכל חשיבותו היא, שעל ידו גובה ממון, אין גופו ממון, ולא למדנו קנין חליפין אלא בדבר שגופו ממון ולא בשטר. ולדבריו זה כונת הרמב"ן שאותיות אין נקנין בחליפין.

וזה לשון קדשו: "ועוד קשה לי על הר"ב, דכיון דרוב הפוסקים הסכימו דשטרות אין נקנין בחליפין, וכמו שכתב המחבר בסעיף ד', וגם הר"ב שם סתם כדבריו ולא הביא שום חולק, וכן פסק עוד הר"ב לקמן ריש סימן ר"ג דשטרות אין נקנין בחליפין, למה יועיל שטר זה שנכתב לשם כל המוציאו, מאי אולמיה דהאי מהאי לענין קניית חליפין, דמידי הוא טעמא דאין נקנה בחליפין כיון דאין גופן ממון, וכדאיתא בבעל העיטור ובהגהת מיימוני ובעל התרומות שם בשם הרמב"ן, והאי טעמא שייך נמי בשטר כזה, ומה בכך שנכתב שיגבהו כל המוציאו, הא עתה אינו מוציאו, ומה שייכות

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אבל הצד לומר שנקנין בחליפין הוא, דהנה, הטעם שמטבע אינו נקנה בחליפין נתבאר "דדעתיה אצורתא, וצורתא עבידא דבטלא", והיינו ששויו של המטבע הוא בגלל הצורה, וכיון שהמלך בידו לבטל את הצורה אין למטבע ערך עצמי, אלא הוא כדבר שאין גופו ממון, ודומה לאותיות כדברי הרמב"ן, וכן הסמ"ע (סימן רג ס"ק ד') כתב וז"ל "חוץ ממטבע כו'. משום דעיקר סמיכת דעת של הקונה והמקנה כשעושיין חליפין במטבע היא על הצורה, והצורה עבידא דבטלה ע"י המלך שפוסלה, והוא כאותיות שאינן קונין ונקנין: "עכ"ל.

והנה מטבע שלנו הוא שטר חוב על נכסי המדינה, בין אם היא מטבע של נייר או של מתכת. ובימינו בכל מדינה, כאשר המדינה מחליטה לשנות את צורת המטבעות, לא נפסלת הצורה הישנה, אלא ניתן זמן רב להשתמש בצורה הישנה, וגם לאחר מכן אפשר להחליף בבנק את הצורה הישנה, ובעצם לא נפסלה הצורה הישנה אלא הם משנים את שטרותיהם. או דלמא סוף סוף, המטבע יוצא בהוצאה בגלל הצורה, ודבר התלוי בצורה שיכולה להשתנות, אין עצומותו ממון. זה צדדי הספק.

ואל תתמה על זה, וכי, אדם שנותן שקים על צורה מסוימת, ולאחר מכן משנה את צורתם, וכי נאמר שחשיבותן היא על הצורה. דשיק הוא בודאי שטר, וחשיבותו אינו בצורה, אבל מטבע חשיבותו בצורה. וכל הספק שלנו רק לשיטת הרמ"א, ששטר היוצא על שם כל המוציא נקנה בחליפין, וכוותיה פסקו גדולי עולם.

העולה מזה: הצד לומר שכסף בימינו נקנה בחליפין, כיון שאם המדינה מבטלת את הצורה, היא נותנת זמן רב להוציא את הכסף, והרי זה כשטר חוב. או דלמא, מכל מקום, חשיבותו תלוי בצורה שיכולה להשתנות.

ביאור שיטת החתם סופר בשטרות של הקיסר

והנה נשאל החתם סופר על שטרות שהיה מוציא הקיסר עם סכום נקוב עליהם, שהיו שיעבוד על נכסיו, והיו השטרות יוצאים בהוצאה, וכתב בתוך דברי תשובתו, וז"ל (שו"ת חתם סופר חלק חושן משפט, סימן קנג) "וגם נראה לי, דבאנקא צעטיל [שטרות בנק], ניקנין בחליפין, כי אין גופן מטבע, אלא שיעבוד נכסי הקיסר" [הקיסר ירום הודו]. והם ניקנים בחליפין. עכ"ל. הנה מבואר לכאורה, שכספים בימינו נקנין בחליפין, דודאי גם שטרות הקיסר בידו להחליף צורתן, ומכל מקום כיון שהם שיעבוד על נכסיו הוי כמטלטלין ונקנה בחליפין.

ותמה עליו המהרש"ם במשפט שלום (סימן רג סעיף א), דממנא נפשך, אם דינו כשטר חוב, הרי שטרות אין נקנין בחליפין, ואם דינו

יקבל כסף עבורו, ולפי שיטת רוב הפוסקים יהיה נקנה בחליפין, או דלמא אינו כשטר חוב, אלא כמטבע, כיון שמכל מקום חשיבותו תלוי בצורה שיכולה להתבטל, ולכן אינו נקנה בחליפין.

והנה זה בודאי שיש להם דין מטבע לענין דברים שצריכים מטבע כחילול מעשר שני וכדו', וכמו שביאר החת"ם סופר בשו"ת יורה דעה סימן קלד, ובחלק חושן משפט סימן קפז, דגדר מטבע הוא מטבע שהסכימו עליו המלכות שיקנו בו, ואין הבדל מה הוא שוויותו, וגדר שטר הוא שמתייחסים לסכום הנקוב בו ולא לשוויותו העצמית, לכן טע של זהב ששהה הרבה מאוד, ועליו חקוק שטר חוב, דינו שטר ולא מטבע, כי אנו לא מתייחסים לשוויותו העצמית, אלא להתחייבות שכתובה בו, אבל מטבע הוא דבר שגזר המלך או המדינה שיקנו בו, וגזרה זו נותנת לו שם מטבע.

ואל תתמה על זה, איך יתכן שגזרת מלך תתן דין תורה למטבע, שכן גזרה תורה שגזרת מלך והסכמת הבריות על מטבע שיצא בהוצאה יהיה לו דין מטבע. והביא ראיה מגמרא פסחים (נד, ב) "תנו רבנן: שלושה דברים עלו במחשבה ליבראות, ואם לא עלו - דין הוא שיעלו: על המת שיסריח, ועל המת שישתכח מן הלב, ועל התבואה שתרקב. ויש אומרים: על המטבע שיצא" ע"כ, הנה מבואר שמהתורה גזרת המלך נותנת דין מטבע.

וכן כתב בחזון איש (יורה דעה עב, ס"ק ב) בגדר מטבע, וז"ל "וענין מטבע, כל דבר שהסכימו עליו בני המדינה למכור ולקנות בו ולהעריך בו את כל השוק, כמו שנוהגים המדינות" עכ"ל.

העולה מזה: מטבעות של פעם היו שוים בעצמותם, והיה בהם חשיבות של צורה, לכן אין גופן ממון, שצורה יכולה להתבטל, אבל בימינו יש לעיין אם הם כשטר חוב לכל מוציא, או כמטבעות. והספק רק לענין קנין חליפין, אבל הכל מודים שבכל דבר שצריך מטבע, כגון לחילול מעשר שני וכדו' דינו כמטבע, כיון שהסכימו עליו, ויוצא בהוצאה, אבל לענין קנין חליפין יש להסתפק.

ביאור הצד לומר שמטבע בימינו נקנה בחליפין

ואם תאמר כיון שמטבע שהסכימו עליה בני המדינה לצאת בהוצאה דינה כמטבע, מהיכי תיתי לומר שיהיה נקנה בחליפין, והא קיימא לן דמטבע אינו נקנה בחליפין, וגם מטבעות שלנו הם בעלי צורה, והמדינה משנה את צורתם מפעם לפעם אם אין גופן ממון כמטבעות של חז"ל, ומאי שנא.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

אבל מכל מקום אני עוד חוכך בזה, דדלמא בזמנו עוד לא נהגו כבימינו שלא בטל ערך הכסף כשמשנתה הצורה, אלא היתה בטלה לגמרי, ולכן לא הוי גופו ממון, אבל בימינו שאין ביטול צורה מבטל את הכסף, הוי כמטלטלין הנקנין בחליפין. או דלמא, כיון שמכל מקום חשיבות המטבע היא הצורה, אין נחשבת ששויה ממון, ולא דמי לשטר שצורתו אינה חשיבותו אלא השיעבוד.

וצדדי הספק בביאור לשון התלמוד "דדעתיה אצורתא, וצורתא עבידא דבטלא", וכתב הרמב"ן "והוה ליה כדבר שאין גופו ממון, דומה לאותיות", ויש לעיין, מדוע הוצרך רב פפא למימר דצורתא עבידא דבטלה, האם בגלל שאין בטוחות למטבע זו, ויכולה להתבטל אינה גופה ממון, ולפי זה בימינו שיש בטוחות למטבע נקנה בחליפין, או דלמא מזה שיכולה הצורה להתבטל, זה מוכיח שאין גופה ממון, כי היא תלויה בצורה, וצורתה יכולה להתבטל.

העולה מזה: בערוך השולחן כתב, שמטבעות של ימינו אין נקנין בחליפין, וכן כתב החתם סופר. ומכל מקום יש להסתפק, דאולי בימיהם כשבטלו את הצורה הפסידו את המטבעות, אבל בימינו שיש בטוחות למטבעות שנפסלו, ואפשר להחליפן בבנק, ונותנים הרבה זמן להחלפה, גופן ממון ונקנין בחליפין.

ראיה מהמאירי ששטרות של ימינו נקנין בחליפין

ויש להביא ראיה מדברי המאירי ששטרות בימינו נקנין בחליפין, דהמאירי מפרש, מה הטעם שמטבע אין נקנה בחליפין, ומה חסרון הוא זה שצורה עבידא דבטלה. ומבאר, שכיון שצורה בטלה, ובטל הכסף, אין המוכר סומך כל כך על הדבר הזה, להקנות בתמורתו דבר שיהיה לו בטוחות יותר.

וד"ל המאירי (בבא מציעא מה, ב) "בזה שביארנו במשנה, שהמעות אינן קונות, לא סוף דבר שנתנן בתורת דמים, אלא אפילו נתן לו המעות בתורת חליפין, כדרך שקונין בסודר, אינן קונות, שהמטבע אינו נעשה חליפין, שאין קונין אלא בכלי. ואף על פי שהמטבע היה ראוי לכללו בדין כלי לדעתנו כמו שיתבאר, מכל מקום, טעם אחר מעכבו, והוא, שאין דעתו סומכת בהם אלא על הצורה, וצורה עשויה ליבטל, אם מחמת עצמה או מחמת פסול מלכות או מדינה, והקנין צריך שיעשה בדבר הקיים, כשם שראוי להיות בלבם להיות המכר או המתנה קיימים. והקנאת החליפין ענינה שהקונה נותן למקנה איזה דבר שיהא עליו שם כלי, כגון סודר או כיוצא בו, חליפין לאותו דבר שהוא קונה ממנו, וענינו שכשם שהוא מקנה לו דבר זה בלב שלם ובלא שום סיג, כך יהא הוא מוכר לו אותו דבר בלא שום סיג והערמה, ומכיון שקנה המוכר אותו

כמטבע, גם מטבע אין נקנה בחליפין. אבל באמת אין זו תמיה, דכבר נתבאר בשיטת הרמ"א וסיעתו, דשטר שיוצא על שם המוציא נקנה בחליפין, וכן סובר בודאי החתם סופר, וכן מבאר בערך שי (סימן רג) את שיטת החתם סופר, ותמה על קושיית המהרש"ם.

אבל לנידון דידן בדין כספים יש עוד להסתפק בזה, דאין ראיה מדברי החתם סופר, דשטרות הללו בזמנו שהיה שעבוד הקיסר דלמא לא היה להם דין מטבע, כיון שלא היה מטבע שהסכימו עליו בני המדינה להוציא בהוצאה, ואפילו שהיו מעט שנושאים ונותנים בשטרות אלו לא היה זה ממש מטבע המדינה שעליהם קבעו את שיעור השוק, לכן חשיבותן היתה הסכום הנקוב עליהם, ובאופן זה כבר נתבאר שאין להם דין מטבע אלא שטר, ונקנה בחליפין.

ומכל מקום דבר החתם סופר צריכים ביאור, שבסימן קפז כתב בפשיטות ששטרות אלו לא נקנין בחליפין, [ומה שתירץ בערך שי שם תמוה מאוד למעיין, שאין כל הבדל בין כונת הקונים והמקנים, אלא בגדר הדבר אם הוא שטר או מטבע].

והנראה לעניות דעתי בישוב נפלא של תשובות אלו, שלא יהיו סותרות זה לזה. דהנה התשובה בסימן קפז נכתבה הרבה שנים לאחר מכן, כמו שכתב שם, שלפני עשרים וארבע שנה ביאר ענין זה, לפיכך נראה לי, שהתשובה בסימן קנג נכתבה בזמן ששטרות הקיסר לא היה יוצא בהוצאה ממש, לכן לא היה דינם כמטבע, אבל לאחר הרבה שנים כבר נעשה בהם שימוש כמטבע ממש, לכן פשיטא ליה בהם שהם מטבע, ואין נקנה בחליפין כדין מטבע.

העולה מזה: שטרות של הקיסר שהיו שעבוד על נכסיו לכל המוצאים, בזמן שלא היו יוצאים בהוצאה כמטבע, היה דינם כשטר לכל המוציא שנקנה בחליפין, ולאחר שהיו משתמשים בהם כמטבע, דינם כמטבע שאין נקנה בחליפין.

שיטת ערוך השולחן

ובערוך השולחן (חושן משפט סימן סו, ט) כתב וז"ל "שטרות של המלוכה היוצאים במדינה כמטבעות כסף וזהב, יש להם כל דין מטבע, ונקנים במסירה בלבד, ואין נקנים בחליפין כדין מטבע, כמו שיתבאר בסי' ר"ג" עכ"ל. הנה ערוך השולחן פוסק בתוקף לפני זה, ששטרות נקנין בחליפין כשיטת הרמ"א התומים והנתיבות, ואף על פי כן פשיטא ליה ששטרות של ימינו דינם כמטבע שלא נקנה בחליפין, וכן נתבאר לעיל, שסובר החתם סופר, ששטרות שיוצאים בהוצאה על נכסי הקיסר שדינם כמטבע לא נקנין בחליפין, ואם כן נפשוט ספיקא דידן.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

הפוסקים אם דינו כדין שטר שאין נקנה בחליפין, או כדין מטלטלין הנקנין בחליפין. ויש לחוש מאוד לסוברים שנקנה בחליפין.

ד. מטבעות של פעם היו שוים בעצמותם, והיה בהם חשיבות של צורה, לכן אין גופן ממון, שצורה יכולה להתבטל, אבל בימינו יש לעיין אם הם כשטר חוב לכל מוציאו, או כמטבעות. והספק רק לענין קנין חליפין, אבל הכל מודים שבכל דבר שצריך מטבע, כגון לחילול מעשר שני וכדו' דינו כמטבע, כיון שהסכימו עליו, ויוצא בהוצאה, אבל לענין קנין חליפין יש להסתפק.

ה. הצד לומר שכסף בימינו נקנה בחליפין, כיון שאם המדינה מבטלת את הצורה, היא נותנת זמן רב להוציא את הכסף, והרי זה כשטר חוב. או דלמא, מכל מקום, חשיבותו תלויה בצורה שיכולה להשתנות.

ו. שטרות של הקיסר שהיו שעבוד על נכסיו לכל המוציאים, בזמן שלא היו יוצאים בהוצאה כמטבע, היה דינם כשטר לכל המוציא שנקנה בחליפין, ולאחר שהיו משתמשים בהם כמטבע, דינם כמטבע שאין נקנה בחליפין.

ז. בערוך השולחן כתב, שמטבעות של ימינו אין נקנין בחליפין, וכן כתב החתם סופר. ומכל מקום יש להסתפק, דאולי בימיהם כשבטלו את הצורה הפסידו את המטבעות, אבל בימינו שיש בטוחות למטבעות שנפסלו, ואפשר להחליפן בבנק, ונותנים הרבה זמן להחלפה, גופן ממון ונקנין בחליפין.

ח. המאירי כתב שהטעם שאין מטבע נקנה בחליפין, כיון שצורה בטלה, ובטל הכסף, אין המוכר סומך כל כך על הדבר הזה, להקנות בתמורתו דבר שיהיה לו בטוחות יותר. ולפי זה בכסף בימינו, שיש בטוחות לכסף גם כשמתחלף, מטבע נקנה בחליפין.

כלי או סודר בהגבהה או במשיכה - לפי מה שהוא נקנה - אותו דבר הנמכר לבעל הסודר, אף על פי שלא משכו ושלא נתן דמים ואין אחד מהם יכול לחזור בו" עכ"ל.

והנה דבר ברור הוא שבזמנינו, דעת המוכר כשמקבל מעות, בטוח לא פחות מאשר שמקבל כלי, ואינו חושש מביטול צורת המטבע, וזה מוכיח שיסוד ביטול הצורה הוא מחמת חשש בשוי המטבע, ואין זה שייך בימינו.

סוף דבר, הדעת נוטה שבימינו מטבע נקנה בחליפין, אבל כל זה להלכה, ולמעשה צריך עוד לעיין בדבר.

העולה מזה: המאירי כתב שהטעם שאין מטבע נקנה בחליפין, כיון שצורה בטלה, ובטל הכסף, אין המוכר סומך כל כך על הדבר הזה, להקנות בתמורתו דבר שיהיה לו בטוחות יותר. ולפי זה בכסף בימינו, שיש בטוחות לכסף גם כשמתחלף, מטבע נקנה בחליפין.

דינים העולים

א. כל המטלטלין נקנין בחליפין, אבל מטבע אינו נקנה בחליפין, כיון שחשיבותו היא מחמת הצורה שבו, והמלך יכול לפסול את הצורה, לכן הוא כשטרות שאין גופן ממון שאינן נקנין בחליפין.

ב. שיטת תרומת הדשן והרמ"א, ששטר שנכתב על שם כל מוציאו נקנה בחליפין. דדוקא שטר על שם המלוה אין נקנה בחליפין, כי אין יכול להקנות שיעבוד על שמו, לאחר, על ידי הקנאת נייר השטר בחליפין. אבל שטר שנשתעבד לכל מוציאו, בודאי יכול להקנות הנייר על ידי חליפין, דלא גרע מכל מטלטלין, והמחזיק בו יגבה בו.

ג. שטרות אין נקנין בחליפין, שאין גופן ממון. ושטר שהתחייב לכל המוציאו, וכן שקים בזמן הזה, נחלקו

גליונות משך חכמה אור שמח ואיש חסד היה
 מלבד גליון בינת המשפט, אנו מפרסמים בכל שבוע גליון עם ביאור על המשך חכמה, על האור שמח, וכן גליון עם סיפורים מדהימים של איש החסד.
 לקבלת הגליונות חינם: y.b.daskal@gmail.com